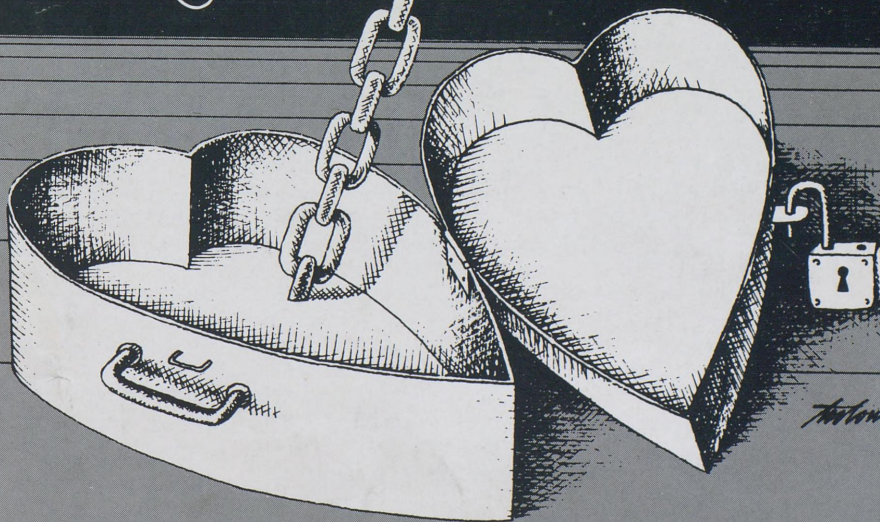


# Dr. FAUSTINA

AV BLAGA DIMITROVA



Det Norske Teatret



Automa '82



# Bulgarsk litteratur og Blaga Dimitrova



Bulgarsk litteratur er lite kjend hos oss. Litteraturen i dette vesle Balkan-landet, som har nesten 9 millionar innbyggjarar, har alltid avspegla den omskiftelege lag-naden folket her har hatt. Bulgaria ligg i skjeringspunktet mellom aust og vest og har mottatt impulsar frå mange kantar.

I mellomalderen var det ei storslått litterær bløming i Bulgaria på «kyrkjeslavisk», det eldste slaviske litteratur-språket, som seinare kom til å danne grunnlaget for skrift-språket mellom anna i Russland. Bulgaria vart sterkt på-verka av den rike bysantiske kulturen. Men da tyrkarane la under seg Balkan på 1300-talet, stagnerte den litterære utviklinga. Berre folkediktinga blømde.

På 1800-talet tok bulgararane til å «vakne» nasjonalt og leggje grunnlaget for det nye bulgarske skriftspråket. Diktarane stod fremst i kampen for nasjonal frigjerung. Diktaren og fridomskjemperen Hristo Botev fall i ein mislykka oppstand mot tyrkarane i 1876. Etter den russisk-tyrkiske krigen i 1878 fekk Bulgaria endeleg sjølvstende etter det fem hundre år lange tyrkararøket. No voks den nye bulgarske litteraturen fram. Den største bulgarske klassikaren er Ivan Vazov (1850–1921). Romanen hans «Under åket», det mest kjende verket i bulgarsk litteratur, vart omsett til norsk alt i 1895 – den kom først som føljetong i «Verdens Gang» og deretter som bok. Diktaren Pentsjo Slavejkov (1866–1921) skreiv det bulgarske nasjonaleposet «Blod-songen».

I byrjinga av dette hundre-året kom bulgarsk litteratur meir direkte i kontakt med vesteuropeisk litteratur, m.a. symbolismen. I mellomkrigstida hadde Bulgaria fleire store folkelivsskildrarar, som novellistane Elin Pelin (1877–1949) og Jordan Jovkov (1880–1937). Noveller av desse to og andre, nyare bulgarske forfattarar er omsette til norsk i boka «Bulgarske noveller».

Mange av diktarane i denne perioden var sosialt engasjerte, som Nikola Vaptsarov, som vart skoten av nazistane i 1942. Den største bulgarske diktaren i mellomkrigstida og seinare er den kvinnelege lyrikaren Elisaveta Bagrjana (fødd 1893). Omsetjingar til norsk av bulgarske dikt finst i to bøker utgjevne av Martin

Nag, «Bulgarias ansikt» og «Bulgarsk sommer».

Den første tida etter den andre verdskrigen var prega av innføringa av sosialismen i Bulgaria. Eit hovudverk frå denne perioden med «sosialistisk realisme» er Dimitar Dimovs roman «Tobakk». Frå 1956 kom det eit omskifte, eit «tøyver», i bulgarsk litteratur. Det voks fram ein moderne og mangfaldig litteratur. Blant dei fremste er landsbyskildrarane Nikolaj Hajtov og Jordan Raditsjkov (ei novellesamling av han er omsett til norsk med tittelen «Sperreballongen»), og den modernistiske lyrikaren Ljubomir Levtsjev.

Ein av dei forfattarane som var med på «tøyveret» i bulgarsk etterkrigslitteratur, er *Blaga Dimitrova*. Ho vart fødd 2. januar 1922 i den vesle byen Bjala Slatina, men voks opp i den gamle bulgarske hovudstaden Veliko Tarnovo og i hovudstaden Sofia. Ho studerte litteratur ved Universitetet i Sofia og tok doktorgraden i Moskva i 1951. Den første diktsamlinga hennar kom ut i 1950, og sidan har ho gjeve ut ei heil rad diktsamlingar. Fleire av dikta i «Dr. Faustina» vart skrivne på 60-talet og tryktei bøkene hennar. Sjølv om Blaga Dimitrova er mest kjend som lyrikar, har ho òg skrive romanar som blir sette høgt i Bulgaria, og dessutan filmmanus. Ho er òg kjend som omsetjar. Ho har skrive bøker og dikt frå Vietnam, som ho vitja fleire gonger under Vietnam-krigen. «Dr. Faustina» er det første skodespelet hennar. Det vart sett opp første gong i Sofia i 1975.

Svein Mønnesland







# Astronomen Dr. Faustina

Skodespelet om Dr. Faustina tar oss direkte inn i dei store oppdagingane dei siste åra. Vi veit no i store trekk korleis stjerner blir fødde i skyer av kald gass som langsamt trekkjer seg saman under si eiga tyngdekraft og dannar stjerner. Pleiadane eller sju-stjerna er nemnd, og dette er nettopp ein stad med unge stjerner omgitt av enorme gass-skyer. Først vil energien i sjølve fallet mot sentrum varme opp stjerna så ho byrjar å lyse, førebels ser vi ei raud stjerna fordi det er det raudte lyset som lettast trengjer gjennom tåka, men etter ei tid klarnar det plutsleg opp, og vi ser ho klart lysande.

No går denne nyfødde stjerna fleire moglege lagnader i møte. Kva for veg det går, er avhengig av massen (vekta). Dersom den er mindre enn 1/40 av massen til sola, får ho aldri meir energi til rådvelde enn det ho får ut av fallet mot sentrum. Dette blir oppbrukt ganske fort, og ho blir ikkje gammal før ho sloknar som ei lita svart stjerne, eller kanskje som ein planet som til dømes Jupiter.

Men dersom massen er større enn denne grensa, vil samantrekninga føre til at temperaturen i sentrum blir så høg (10–15 millionar gradar), at atomkjernene byrjar å reagere. Hydrogenatom blir omvandla til helium med det resultatet at energi blir frigjort på same måte som i hydrogenbomba. Vi seier at stjerna «brenner» hydrogen til helium. No har ho brennstoff til eit langt liv gjennom milliardar av år, og vår eiga sol er nett ei slik stjerne i sin beste alder. Men tilslutt må hydrogenet i sentrum bli oppbrukt, stjerna misser trykket inst inne, ho trekkjer seg saman enda meir, og teorien fortel oss at hydrogenet lenger ute må byrja å «brenne». Sola blir blåst opp til ei kjempe-stjerne som slukar dei nærmaste planetane dersom ho har nokon, og ho bli kaldare og raudare på overflata. Dersom denne stjerna er tung nok, vil så ein ny atomkjerneprosess ta til. Helium «brenn» vidare til karbon. Vidare kan «karbon» brenne til oksygen og enda tyngre stoff heilt til kjerna i alt vesentleg er sammansett av jern (med framleis i gassform).

Så er det ikkje meir energi å ta av, og stjerna må trekkje seg saman att og førebu seg på slutten. Noblir ho møtt av spørsmålet om det kan oppstå nytt trykk i sentrum som kan stoppe denne siste samantrekninga, og dersom massen ikkje er for stor, er det nett dette som hender. Elektronane, som i den vanlege verda vår vandrar pent omkring atomkjernene sine, vil bli pakka så tett saman at det oppstår noko som atomfysikarane kallar ein «degenerert» elektrongass. Denne gassen skaffar fram eit mottrykk som held stjerna oppe, men dimensjonen er no redusert til storleiken av ein planet, med andre ord ein diameter på nokre tusen kilometer. Ei slik kvit dvergstjerne som dei blir kalla, blir enormt tett, om lag 300 000 gonger så tett som jorda.

Dersom den opphavlege stjerna var enda litt tyngre, om lag 3,5–8 gonger så tung som sola, så vil det gå annleis. Trykket i den «degenererte» elektrongassen kan da ikkje bli stort nok til å halde imot tyngda av stjerna. Under samantrekninga vil stjerna eksplodere, ho blir ei supernova som ei kort tid lyser like

sterkt som 10–100 millionar soler, og ein stor del av stoffet blir slyngt ut i verdensrommet der det kom frå. Men det kan bli att ein rest som held fram med å falle innover, og han stoppar ikkje før sjølve atomkjerna blir «degenerert» og alt saman går over i dei kjernerpartiklerna som kallast nøytroner. Dette er den berømte nøytronstjerna som «opptrer» i stykket. Mens den kvite dvergstjerna har ein diameter på nokre tusen kilometer, har nøytronstjerna diameter på berre nokre få kilometer. Dei er følgeleg enormt tette og kan nærmast samanliknast med kjempemessige atomkjerner.

Men kva ville resultatet bli dersom massen var enda større enn 8 solmassar? Jo, da er det ingenting som kan stoppe ho frå å rase saman til eit punkt med uendeleg stor tettheit, og etter relativitetsteorien må rommet «lukke» seg kring punktet i den forstand at jamvel lys som prøvde å sleppe ut måtte bli bøygd attende. Vi kan trekkje ein radius på nokre få kilometer, og det som er innanfor denne måtte bli sugd inn og bli der inne. Dette er det svarte holet som òg er med i stykket. Det kan nemnast at i stjernebiletet Svanen er det observert ei stjerne som roterer raskt kring noko vi ikkje kan sjå, og at det blir sendt ut røntgenstråling, nett slik ein ventar dersom gass frå denne stjerna blir sugd inn i eit svart hol.

Faustina gjer ei oppsiktvekkjande oppdaging i skodespelet, og som astronom gjer ein seg lett tankar om det som hende i Cambridge i 1967 da ein kvinneleg student oppdaga nokre radiopulsar som måtte kome frå universet, og som viste seg å vere signal frå nøytronstjerner. Dei to som var hennar overordna, og som sjølsagt tok aktivt del i tolkinga, fekk seinare Nobelprisen for dette, mens frk. Bell vart gløymd i den samanhangen.

Dette var ei fantastisk oppdaging, og ein tenkjer på dette fordi Faustina i stykket set fram ein like fantastisk idé. Ho har arbeidd med pulserande dobbeltstjerner og har funne nokre signal som ho meiner må kome frå ein fjern sivilisasjon, frå ein planet som er i nærleiken av ei nøytronstjerne.

Det er mange astronomar i dag som meiner at vi ikkje kan vere den einaste sivilisasjonen i universet. Kring andre stjerner kan det finnast planetar med tilsvarande tilhøve som hos oss på vår jord. Da må nokre av dei ha utvikla levande vesen og nokre av desse òg intelligente vesen. Derfor har ein forsøkt å lytte med radioteleskop etter signal frå dei. Men vi har ikkje venta å kunne få kontakt med anna enn sivilisasjonar som ligg relativt nær oss.

Men Faustina legg fram ein hypotese om at denne fjerntliggjande sivilisasjonen har klart å utnytte energi som kjem frå nøytronstjerna til å forsterke signala sine, og det er her ho møter motstand frå kollegaene. For oss er òg dette ein fantastisk tanke, men den er likevel ikkje heilt utenkjelig. Dersom ein hadde spurt ein astronom i 1960 om det var mogleg å tenkje seg ei stjerne som sende ut pulsar kvart sekund, ville han nok ha svara nei, det kan ikkje tenkjast at ei stjerne er så lita at ho kan rotere med den farten utan å eksplodere. No veit vi at nett dette er karakteristisk for nøytronstjernene, som har vore kjende frå skriveborda til teoretikarane lenge før dei vart oppdaga.

Rolf Brahdre



Slik er eg sterkare.  
Når eg ikkje har noko å misse.  
Eg skjelv ikkje av otte for noko som er mitt,  
eg låser ikkje ned det eg eig,  
eg er ikkje redd for forfølgjarar.  
Uredd går eg ut,  
møter vindane i verda.  
Kast dykk over meg, vindar!  
Kva meir kan de ta frå meg?  
Det som er mitt, er inga bør lenger,  
de kan ikkje knekke meg no.  
Eg bed inga bøn for noko eg eig,  
de kan ikkje få meg i kne.  
No er eg fri,  
med frigjorde vengjer og tankar,  
no kan eg femne alt.  
Di meir du tek frå meg, verd,  
di meir eig eg deg.

Blaga Dimitrova

Bryt opp! Søk nye, store land!  
Her er en bok om dyp magi  
av Nostradamus selv: Den kan  
vel godt nok vise vei og sti?  
Forstår du stjernens himmelvei  
og ledes av naturens hånd,  
vil krefter stige opp i deg,  
så du kan tale – ånd med ånd.  
Forgjeves tyder tørr fornuft  
et hellig tegn. Men ånder drar  
forbi meg i den nære luft.  
Hvis dere hører meg, så svar!

Fra høyden skjøt jeg med et sus  
av stjerneild det skjen av.  
Her ligger jeg i gress og grus.  
Hvem hjelper meg på bena?

Sitata frå Goethes «Faust» er henta frå  
André Bjerke si gjendikting.

---

BLAGA DIMITROVA: «Dr. FAUSTINA»

Faustina HENNY MOAN

Mannen ODD FURØY

Vennen WILFRED BREISTRAND

Regi: OTTO HOMLUNG

Scenografi og kostyme:

MIA RUNNINGEN

Musikk: HÅKON BERGE

Maskør: TORUNN LØKEN

Omsett frå bulgarsk av  
SVEIN MØNNESLAND og  
PAAL-HELGE HAUGEN

Inspisient: INGAR NILSEN

Rekvisitør: TONE OSA

Sufflør: ELSA ISEFIÆR



Premiere på Scene 2 den 29. april 1982

Ein pause

Teaterforlag: Arlecchino Teaterförslag AB  
Programdesign og omslag: Vladimir Antonov  
Programredaksjon: Halldis Hoaas  
Foto: Ole A. Buenget



109161629



Drama er motsetnader. I tillegg til dei psykologiske motsetnadene mellom menneskesinn som utløyser seg i konflikhtar på scenen, har Blaga Dimitrova gått rett inn i idémessige motsetnader som er sentrale i europeisk humanistisk litteratur. Det er eit ambisiøst føretak som har avfødd eit originalt drama fra eit spennande land i eit anna hjørne av Europa enn vårt. Motsetnadene mellom mann og kvinne, den evige kjønnskampen, har søge opp i seg andre motsetnader. Fridom – ufridom, gjennom den kampen ei kvinne fører for å frigjere seg fra ei mannsdominert verd, men samstundes påverke han med det beste i seg sjølv utan å ønskje å tape den erotiske gneisten gjennom eit harmonisk forhold til mannen grunna på likevekt. Ei kvinne som vil ha både ein lykkeleg heim med mann og barn og yrkesmessig suksess. Ho er astronom, og dermed blir kampen hennar for å kome i harmoni med seg sjølv og verda ei strid av Faust-liknande karakter. Ho vil sameine jord og himmel, finne verdsgåta,

meninga med livet i det uendelege universet slik at mennesket kan finne likevektspunktet, endeleg kome i harmoni med seg sjølv. Først da kan kjærleik på jorda bli oppfylt, og den som alltid strir kan bli forløyst.

Målet ma vere å «gjera kjærleiken til eit skapande arbeid og det skapande arbeid til kjærleik. Gjera verda til ein heim og heimen til den store verda», som Faustina seier det.

I tillegg til mann-kvinne, jord-himmel, ligg løynt i dette stykket eit tredje par av motsetnader: aust-vest. Det liberale haldningslause vesten mot eit meir ideologisert, kontrollert og regulert aust. Desse tematiske motsetnadspara blir vevde inn i eit trekantforhold: ei kvinne, to menn; og blir formidla gjennom motsetnader i litterær genre og i sjølve det dramatiske formspraket: indre monolog-realistisk dialog, draum-royndom, poesi-dramatikk.

Otto Homlung